

ВПЛИВ КОНЦЕНТРАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

***З.В. Колос, кандидат економічних наук
Відокремлений підрозділ НУБіП України
«Бережанський агротехнічний інститут»***

Розглянуто вплив концентрації виробництва на ефективність господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

Концентрація, виробництво, ефективність, сільськогосподарські підприємства.

Постановка проблеми. Низький рівень розвитку виробничої діяльності та поглиблення кризи в сільському господарстві свідчать про наявність ряду невирішених проблем у функціонуванні сільськогосподарських підприємств. Зокрема, потребують вирішення питання впливу концентрації виробництва на його ефективність.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблемам впливу концентрації на ефективність суспільного виробництва присвятили свої праці В.Г. Андрійчук, П.С. Березівський, В.П. Галушко, М.М. Ільчук, С.М. Кваша, Л.Ю. Мельник, С.О. Мочерний, П.Т. Саблук, В.К. Савчукта інші науковці.

Мета дослідження – визначити вплив рівня концентрації на ефективність виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств Тернопільської області.

Виклад основного матеріалу. Одним із важливих чинників, які впливають на ефективність виробництва та виробничу структуру підприємства, є концентрація сільськогосподарського виробництва. Ця форма організації виробництва передбачає підвищення показників ефективності виробничої діяльності через зосередження в ньому засобів виробництва та предметів праці.

Разом із тим концентрація виробництва посилюється також ринковою конкуренцією, яка призводить, з одного боку, до банкрутства багатьох підприємств та їх поглинання, а з другого – спонукає сільськогосподарських товаровиробників до добровільного об'єднання.

Концентрація виробництва справляє істотно впливає на його ефективність. З її підвищенням зростають економічні показники господарської діяльності підприємств за рахунок позитивної дії фактора масштабів виробництва [1]. При цьому досягається економія постійних витрат та краща маневреність матеріальними ресурсами, підвищується продуктивність праці та прибутковість виробництва.

Однак надмірна концентрація погіршує процес управління виробництвом, знижує контроль за якістю та дотриманням технологій виконання робіт. Тому важливим є вирішення проблеми досягнення оптимального рівня концентрації виробництва, який дасть змогу одержувати максимальний обсяг продукції при мінімальних затратах живої та уречевленої праці.

Затяжна економічна криза суттєво вплинула на виробничу діяльність сільськогосподарських товаровиробників. Виробництво сільськогосподарської продукції, особливо тваринницької, перемістилося в особисті господарства населення. Слід зазначити, що за останні роки ситуація почала змінюватися, а підприємства стали займати свою нішу у загальному виробництві сільськогосподарської продукції.

Виробництво валової продукції у сільськогосподарських підприємствах за аналізований період зросло на 26,5%, а прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції збільшився майже в 2,5 раза (табл. 1).

1. Динаміка основних показників ефективності виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств Тернопільської області

Показник	2008	2009	2010	2011	2011 р. до 2008 р., %
Валова продукція сільського господарства (у постійних цінах 2010р.), млн грн	2578,3	2573,9	2381,8	3262,4	126,5
Валова продукція з розрахунку на: одного працюючого, тис. грн.	136,0	158,7	149,1	209,0	153,7
1 га сільськогосподарських угідь, грн	5525	5506	5119	6881	124,5
Прибуток від реалізації сільськогосподарської продукції, всього млн грн	300,2	472,0	322,5	734,7	244,7
Прибуток з розрахунку на: одного працюючого, тис. грн	15,8	29,1	20,2	47,1	298,1
1 га сільськогосподарських угідь, грн	643	1010	693	1550	241,1
Рівень рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції – всього, %	23,8	28,5	16,1	27,5	3,7
у т.ч.: продукції рослинництва	27,8	31,6	18,1	30,9	3,1
продукції тваринництва	3,3	5,2	2,1	5,1	1,8

Джерело: дані Головного управління статистики Тернопільської області.

Як показують результати дослідження, в Тернопільській області з кожним роком на сільськогосподарські підприємства припадає дедалі більша частка у виробництві сільськогосподарської продукції. Так, у 2011 р. в загальному виробництві сільськогосподарської продукції області частка їх становила 44,7%. При цьому особливо швидкими темпами зростають обсяги виробництва продукції рослинництва.

За вимогами СОТ виробляти продукцію повинні спеціалізовані підприємства, де втручання людини у виробничий процес мінімальне. В особистих господарствах населення виробництво продукції низько механізоване, а в усіх процесах її одержання застосовується ручна праця.

У сучасних умовах виробнича діяльність має здійснюватися шляхом концентрації виробництва, яка зумовлена науково-технічним прогресом і впровадженням його досягнень у виробництво. Це дозволить товаровиробникам формувати більші партії продукції, що у свою чергу вплине на підвищення закупівельної ціни та дасть можливість поліпшити якість продукції через автоматизацію виробництва.

Групування сільськогосподарських підприємств за розмірами сільськогосподарських угідь показало, що зі збільшенням земельної площі підприємств підвищується ефективність виробництва (табл. 2). Найефективнішими для досліджуваного регіону є підприємства з розмірами сільськогосподарських угідь понад 2 тис. га. У таких господарствах урожайність сільськогосподарських культур та продуктивність тварин значно вищі, ніж у господарствах менших розмірів.

Концентрація виробництва дає змогу впроваджувати прогресивні технології, які позитивно впливають на натуральні показники ефективності виробництва, такі як урожайність і продуктивність. Нами було проведено групування господарств за розмірами площ озимої пшениці та їх впливу на зміну урожайності, собівартості та рентабельності виробництва (табл. 3).

2. Вплив розміру площі сільськогосподарських угідь на ефективність виробництва основних видів продукції, 2011 р.

Показник	Групи підприємств за розміром сільськогосподарських угідь, га			Середнє по Тернопільській області
	I – до 1000	II – 1000 – 2000	III – понад 2000	
Кількість підприємств, од.	49	26	37	112
Середня площа с.-г. угідь, із розрахунку на одне господарство, га	339	1115	6844	1732
Чисельність працівників, із розрахунку на 100 га с.-г. угідь, осіб	3	1	2	2,2
Урожайність зернових, ц/га	15	19	33	30
Надій молока на одну корову, кг	1836	2241	5119	4332
Середньодобові прирости великої рогатої худоби, г	217	312	470	441
Виробництво на 100 га ріллі, ц:				
Зернових	1058	1314	1831	1372
Свинини	33	9	16	19
Виробництво на 100 га с.-г. угідь, ц:				
Молока	36	31	85	71,7
живої маси великої рогатої худоби	3	4	6	4,2
Виручка від реалізації продукції із розрахунку на 1 га с.-г. угідь, грн	2108	2243	6173	5114
Прибуток, усього, тис. грн	188	471	6054	1229
Прибуток із розрахунку на 1 га с.-г. угідь, грн	283	434	1584	710
Рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва, %	15,5	24,0	34,5	27,5

Джерело: розроблено за даними [2, 3, 4].

Результати досліджень дозволяють стверджувати, що разом із зростанням розмірів посівних площ урожайність згаданого виду продукції зростає майже в 1,5 раза. Разом із зростанням урожайності знижується виробнича собівартість продукції. У господарствах першої групи собівартість 1 ц озимої пшениці на 14 грн вища, ніж у господарствах четвертої групи. Як показали дослідження, у сільськогосподарських підприємствах із розширенням посівної площі простежується значне підвищення урожайності сільськогосподарських культур. Так, у господарствах з розміром понад 2 тис. га, які спеціалізуються на вирощуванні зернових культур, урожайність маже в 4 рази вища, ніж у підприємствах з розміром близько 10 га. Подібна тенденція спостерігається по всіх основних культурах.

3. Вплив розмірів посівних площ озимої пшениці на урожайність, собівартість та рентабельність виробництва, 2011р.

Показник	Групи за площею озимої пшениці, га				Середнє по області
	I – до 150	II – 151-300	III – 301-450	V – понад 450	
Кількість господарств, од.	74	55	41	66	236
Площа посіву, га	88	232	398	1436	552
Урожайність, ц/га	19,9	24,6	23,7	29,0	27,4
Виробництво, тис. ц	1,8	5,7	9,4	41,6	15,2
Витрати на 1 га посівів, грн	2302	2311	2093	2837	2627
Виробнича собівартість 1 ц зерна, грн	100,66	84,62	88,33	97,84	95,75
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	115,69	93,95	99,06	101,55	101,17
Ціна реалізації, грн/ц	114,40	110,91	120,80	124,58	121,84
Одержано прибутку від реалізації 1 ц зерна, грн	11,29	16,96	21,74	23,03	20,67
Рентабельність (+), збитковість (-), %	9,8	18,0	21,9	22,7	20,4

Джерело: розроблено за даними [2, 3, 4].

Дослідженнями встановлено, що у сільськогосподарських підприємствах урожайність вища по всіх видах сільськогосподарських культур порівняно з фермерськими господарствами та господарствами населення. Це можна пояснити вищою інтенсифікацією виробництва на основі використання сучасних технологій. Одним із напрямів підвищення ефективності виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств у галузі тваринництва також є зростання рівня концентрації виробництва. Для підтвердження цього було проведено дослідження з впливу концентрації поголів'я на натуральні й вартісні показники (табл. 4).

Аналіз результатів дослідження свідчить, що із зростанням концентрації поголів'я корів надій на одну голову зріс на 3423 кг молока, а собівартість знизилася на 11,7%. Важливо зазначити зростання реалізаційної ціни на молоко разом із збільшенням обсягу реалізації. Переробним підприємствам не вигідно збирати сировину малими партіями, тому формування порівняно більших партій автоматично піднімає ціну. У сільськогосподарських підприємствах із вищою концентрацією поголів'я виробництво

продукції більш автоматизоване, внаслідок чого підвищується його якість, яка відповідає вимогам СОР.

4. Вплив концентрації поголів'я корів на надій, собівартість та ціну 1 ц молока, 2011 р.

Показник	Групи за кількістю корів, голів				Середнє по області
	I – до 150	II – 151-300	III – 300,1-450	IV – понад 450	
Кількість господарств, од	26	14	4	2	46
Кількість корів, голів	50	196	425	880	163
Надій на одну голову, кг	2536	3743	4974	5959	4332
Валове виробництво молока, тис. кг	1271	7336	21140	52441	7061
Витрати на 1 гол, грн	5485	7839	10470	12138	9503
Виробнича собівартість 1 ц молока, грн	208,15	209,43	210,49	203,7	208,3
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	261,33	229,85	237,5	230,87	232,49
Ціна реалізації, грн/ц	263,43	283,09	282,2	310,04	284,03
Одержано прибутку від реалізації 1 ц молока, грн	2,10	53,24	44,70	79,17	51,54
Рентабельність (+), збитковість (-), %	0,8	23,2	18,8	34,3	22,1

Джерело: розроблено за даними [2, 3, 4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Спостерігається тенденція, за якою із збільшенням концентрації зростає ефективність виробництва. Найефективнішими є високотехнологічні, багатогалузеві підприємства з розміром сільськогосподарських угідь понад 2 тис. га. Для ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств на перспективу рекомендується дотримуватись міжнародних вимог до якості сільськогосподарської продукції і сертифікації виробництва, забезпечувати розширення інвестиційно-інноваційної діяльності, удосконалювати економічне середовище на основі мінімізації ризиків і активнішої державної підтримки аграрних товаровиробників.

Список літератури

1. Кріп Г.М. Вплив концентрації сільськогосподарського виробництва на його ефективність / Г.М. Кріп // Економіка АПК. – 2005. - №2. – С. 46-50.
2. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2011 рік: [стат. зб.]. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2012. – 60 с.
3. Реалізація сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами за 2011 рік: [стат. бюлетень]. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2012. – 57 с.
4. Сільське господарство Тернопільської області 2011: [стат. зб.]. – Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2012. – 215 с.

Рассмотрено влияние концентрации производства на эффективность, хозяйственной деятельности сельскохозяйственных предприятий.

Концентрация, производство, эффективность, сельскохозяйственные предприятия.

Influence of concentration of production on efficiency of economic activity of agricultural enterprises is considered in the article.

Concentration, production, efficiency, agricultural enterprises.